

**KRONIKA POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOLOGICZNEGO
ZA ROK 1995 I 1996
CHRONICLE OF THE POLISH GEOLOGICAL SOCIETY FOR 1995 AND 1996**

Stefan Kozarski

1930 – 1996

19 stycznia 1996 roku zmarł nagle w ulubionym miejscu pracy, Stefan Kozarski wybitny geograf-geomorfolog, profesor zwyczajny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, członek korespondent Polskiej Akademii Nauk, członek czynny Polskiej Akademii Umiejętności, członek Nowojorskiej Akademii Nauk, członek zagraniczny Niemieckiej Akademii Nauk Przyrodniczych Leopoldina. Całe pracowite życie poświęcił badaniom rzeźby Wielkopolski i Pomorza Zachodniego, wybranych obszarów Islandii, Spitsbergenu, Chin i Holandii, kształceniu młodych kadr naukowych i studentów, organizacji życia naukowego na różnych szczeblach. Był prorektorem Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dziekanem i prodziekanem Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi, wieloletnim dyrektorem Instytutu Geografii, kierownikiem Zakładu Geomorfologii od powołania w 1967 roku aż do śmierci. Pełnił funkcję wiceprezesa Oddziału Poznańskiego Polskiej Akademii Nauk. W Polskiej Akademii Nauk był przewodniczącym Komitetu Nauk Geograficznych, zastępcą przewodniczącego Komitetu Badań Czwartorzędu, członkiem Komitetu Terminologii i Komitetu Badań nad Pokojem, założycielem i przewodniczącym Komisji Badań Czwartorzędu przy Oddziale PAN w Poznaniu. Był członkiem Komitetu Badań Naukowych, członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Geograficznego, założycielem i prezesem Stowarzyszenia Geomorfologów Polskich, członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, członkiem Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Za zasługi na polu badań naukowych i organizacji nauki został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i innymi odznaczeniami państwowymi oraz odznakami regionalnymi. Niezmiernie wysoko cenil przyznany Jemu Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Profesor Stefan Kozarski urodził się 4 sierpnia 1930 roku w Katowicach. Urodził się na Ziemi Górnośląskiej, ale Jego korzenie od wielu pokoleń tkwiły w Wielkopolsce, do której powrócił po kilkunastoletnim pobycie Rodziców na Górnym Śląsku i po latach wojennej tułaczki.

W 1950 roku ukończył Gimnazjum i Liceum Marii Magdaleny w Poznaniu. Od 1950 roku rozpoczęły się ścisłe, trwające 46

lat związki Profesora z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza. W 1955 roku na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi uzyskuje tytuł magistra geografii ze specjalnością geografii fizycznej. Rada tego Wydziału nadała Jemu w 1961 roku stopień naukowy doktora ze specjalnością geografia fizyczna, a w 1965 roku doktora habilitowanego. Tytuł profesora nadzwyczajnego nauk geograficznych otrzymał na wniosek Rady Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi w 1972 roku, a profesora zwyczajnego w 1978 roku. W 1989 roku na wniosek Rady Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych oraz Senatu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza Profesor Kozarski został wybrany członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk. W 1994 roku Polska Akademia Umiejętności powołuje Jego na członka czynnego.

Zainteresowania badawcze Profesora były bardzo szerokie i dotyczyły kilkunastu grup problemowych. Świadczy o tym najlepiej wielotematyczny dorobek publikacyjny zamykający się liczbą 265 wydanych pozycji (prac, artykułów, notatek, recenzji, sprawozdań i wspomnień).

Szczególne miejsce w problematyce badawczej Profesora zajmowały analizy rzeźby i procesów glacialnych plejstocenijskich i współczesnych. Obejmowały one genezę moren czołowych, rynien subglacialnych, pradolin i systemów odwodnienia łądolodów, kemów, rozwoju pagórów lodowomorenowych, mechanizmu deglacjacji, modeli sedymentacyjnych form i stref marginalnych łądolodu. Prowadzone z ogromną skrupulatnością i dokładnością badania pozwoliły na: 1. dokonanie rekonstrukcji recesji ostatniego bałtyckiego łądolodu z północno-wschodniej Wielkopolski; 2. wykrycie wczesnych faz organizowania się Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej (Noteci–Warty); 3. zaprezentowanie roli czynnika klimatycznego w formowaniu teras pradolinnych. Zebrany w trakcie obserwacji terenowych bogaty materiał dał podstawy do odrzucenia dawnych schematów badaczy niemieckich na temat chodzieskiej moreny czołowej oraz roli martwego lodu i tektoniki w formowaniu kotłinowatych rozszerzeń w pradolinie. Przeprowadził również gruntowną dyskusję z poglądami Woldsteda na temat genezy rynien glacialnych i dowiódł, że koncepcja egzarcyjnego ich pochodzenia jako uniwersalna dla Niżu Polskiego i Niemieckiego jest bezpodstawna. W ostatnich latach życia przedstawił koncepcje modeli depozycyjnych stref marginalnych łądolodu vistuliańskiego.

Na obszarach młodoglacjalnych stwierdził obecność struktur mrozowych oraz geomorfologicznych śladów działalności procesów peryglacialnych, zaświadczających o występowaniu wieloletniej zmarzliny jeszcze w późnym vistulianie. Dostarczył więc argumentów przeciwko słuszności poglądów C. Trolla, H. Posera i J. Büdela, uważających iż na Niżu Niemiecko-Polskim nie było warunków do jej powstania po ustąpieniu ostatniego łądolodu. Rozwijając w ostatnim 10-leciu problematykę peryglacialną, wykorzystywał specjalnie wykonywane zdjęcia lotnicze, pozwalające na szczegółową analizę morfometryczną wieloboków szczylin mrozowych, dość powszechnych w okolicy Poznania. W swych wnioskowaniach odwoływał się do obserwacji poczynionych na Spitsbergenie, które pozwoliły Jemu wyjaśnić genezę ukierunkowanych wytopisk nalodziowych.

W ostatniej, wydanej kilka miesięcy przed śmiercią pracy dokonał Profesor podsumowania prowadzonych od wielu lat, a zintensyfikowanych w ramach projektu badawczego Komitetu Badań Naukowych, obserwacji w zakresie problematyki glacialnej i peryglacialnej.

Lata siedemdziesiąte zaowocowały studiami dotyczącymi zmian układu koryt rzecznych w środkowej części doliny Warty. W ich rezultacie wykrył metamorfozę układów roztokowych w meandrowe oraz zmianę geometrii planarnej układów meandrowych. Wywołane one były wahaniem klimatu w późnym wistulianie i holocenie. Uzyskane wyniki wysoko oceniano, a prace z tej problematyki często cytowano w polskich i zagranicznych publikacjach.

Zagadnieniem, którym Profesor wielokrotnie się zajmował były formy i osady eoliczne. W artykule zapoczątkującym opracowania dotyczące wydm podjął On, jako pierwszy w Polsce, próbę datowania form w okolicy Czarnkowa w oparciu o udokumentowane analizą palinologiczną przesłanki. Odkrył i opracował ze swoimi kolegami i uczniami lessy występujące w strefie moren czolowych fazy pomorskiej w okolicy Cedyni. W rejonie tym, który szczególnie umiłował, badał również w zespole eoliczne piaszki pokrywowe, zwracając uwagę na ich wykształcenie morfologiczne, następstwo osadów, wiek zdarzeń oraz rolę człowieka w przemodelowywaniu form eolicznych.

Wieloletnie i wielowątkowe badania pozwoliły Profesorowi Kozarskiemu wykręcić i zebrać bogaty materiał dotyczący stratygrafii osadów i form. Na uwagę zasługuje odkrycie i zbadanie w zespole, jedyne w Polsce północno-zachodniej stanowiska osadów biogenicznych reprezentujących Brørup i Odderade. Bogactwo materiałów, ogromna wiedza, wszechstronna znajomość literatury, umiejętność dokonywania syntez sprawiły, że na 44 stronach przedstawił świetnie uporządkowaną i wyważoną stratygrafię i chronologię wistulianu Niziny Wielkopolskiej, nawiązującą do schematów chronostratygraficznych Europy północno-zachodniej.

Przeglądając spis publikacji Profesora Kozarskiego, zauważamy że wiele z nich jest współautorskich. Początkowo opracowywał pewne zagadnienia ze swoimi kolegami i specjalistami z innych dyscyplin, a później zapraszał do współpracy swoich uczniów. Był bowiem zdania, iż pełne wyjaśnienie zdarzeń rozgrywających się na jakimś obszarze jest możliwe tylko przy udziale przedstawicieli innych dyscyplin naukowych zajmujących się czwartorzędem (paleobiologów, fizyków, gleboznawców).

Dla zaprezentowania rezultatów badań geografów polskich środowisku światowemu, zainicjował wydawanie dwóch angielskich czasopism – *Quaestiones Geographicae* i *Quaternary Studies in Poland*. Do śmierci Profesora ukazało się ponad 30 tomów. Był redaktorem dwóch tomów suplementów do *Zeitschrift für Geomorphologie*, zawierających referaty wygłaszanych na organizowanych przez Niego sympozjach. Prócz tego zredagował kilka wydawanych z różnych okazji zeszytów i książek. Wśród tych ostatnich na uwagę zasługuje wydana w 1995 roku obszerna pozycja pt.: „Glacial deposits in North-East Europe” współredagowana z J. Ehlersem i Ph. Gibbardem. Był członkiem komitetów redakcyjnych kilku czasopism polskich i zagranicznych (*Czasopismo Geograficzne*, *Prace Komisji Geograficzno-Geologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, *Zeitschrift für Geomorphologie*, *Physical Environment* – Springer Verlag).

Nieodłączną część działalności Profesora stanowiło kształcenie młodej kadry naukowej. Pod Jego kierunkiem 10 osób wykonało i obroniło prace doktorskie, a 3 z nich uzyskały stopień naukowy doktora habilitowanego. Wykształcił 180 magistrów geografii. Wykłady, seminaria, zajęcia terenowe cechowały się starannym przygotowaniem pod względem merytorycznym, przedstawiane były pięknym i poprawnym językiem. Na zaproszenia 28 uczelni zagranicznych prowadził Profesor liczne wykłady i seminaria na poziomie ponadpodstawowym.

W osobie Profesora Stefana Kozarskiego środowisko naukowe straciło uczonego wielkiego formatu, o szerokich horyzontach, cieszącego się niekwestionowanym autorytetem naukowym i moralnym, życzliwego ludziom, człowieka o ogromnych doko-

niach naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych. Za to pozostanie w naszej pamięci.

Bolesław Nowaczyk

Najważniejsze publikacje prof. zw. dr hab. Stefana Kozarskiego

- 1962 Recesja ostatniego lądolodu z północnej części Wysoczyzny Gnieźnieńskiej a kształtowanie się pradoliny Noteci-Warty. *Pozn. Tow. Przyj. Nauk, Wyd. Mat.-Przyr., Prace Kom. Geogr.-Geol.*, t. 2, z. 3: 1–154.
- 1962 Wydmy w Pradolinie Noteci koło Czarnkowa. *Bad. Fizjogr. Polską Zach.*, t. 9, 37–60.
- 1964 Sub-tropical needle karst between Kweilin and Yangshue, Kwangsi Chuang Autonomous Region, China. *Bull. Soc. Amis Sci. Lettr. Poznań, ser. sci. math.-nat., livr.*, 17, 1962/63, 139–156.
- 1965 Zagadnienie drogi odpływu wód pradolinnych z zachodniej części Pradoliny Noteci-Warty. *Pozn. Tow. Przyj. Nauk, Wyd. Mat.-Przyr., Prace Kom. Geogr.-Geol.*, t. 5, z. 1: 1–98.
- 1967 Origin of the subglacial channels in the North Polish and North German Plain. *Bull. Soc. Amis Sci. ser. B, Livr.* 20, 1966/1967, 21–36.
- 1969 The eolian phenomena in West-Central Poland with special reference to the chronology of phases of eolian activity. *Geographia Polonica*, 17: 231–248 (wspólnie z B. Nowaczykiem, K. Rotnickim, K. Tobolskim).
- 1970 Relief of the Marginal Zone of Sidujökull (Iceland). *Bull. Acad. Pol. Sci., ser. geol. geogr.*, vol. 18, No. 4, 269–278 (wspólnie z J. Szupryczyńskim).
- 1971 Ślady działalności późnowürmskich procesów peryglacialnych w regionie dolnej Odry i dolnej Warty. *Bad. Fizjogr. Polską Zach.*, ser. A, t. 24, 97–177.
- 1975 Oriented kettle holes in outwash plains. *Quaest. Geogr.*, 2, 99–112.
- 1978 Problemy późnowürmskiego i holocenijskiego rozwoju den dolinnych na Niżu Polskim. *Pozn. Tow. Przyj. Nauk, Wyd. Mat.-Przyr., Prace Komisji Geogr.-Geol.*, t. 19, 1–57 (wspólnie z K. Rotnickim).
- 1978 Formy i osady glacialne na przedpolu lodowca Sidu (Islandia). Dokumentacja Geograficzna, z. 4, Inst. Geogr. i Przestrz. Zagosp. PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1–59 (wspólnie z J. Szupryczyńskim).
- 1980 Wstępne wyniki badań osadów stanowiska interstadialu Brørup w Starym Kurowie koło Drezdenka. *Przeł. Geol.*, nr 4, 210–214 (wspólnie z B. Nowaczykiem, K. Tobolskim).
- 1981 Stratygrafia i chronologia Wistulianu Niziny Wielkopolskiej. PAN Oddz. w Poznaniu, seria: Geografia, t. VI, PWN Warszawa-Poznań, 1–44.
- 1983 River channel adjustment to climatic change in west central Poland. W: *Background to Palaeohydrology. A Perspective* (K. J. Gregory ed.). J. Wiley and Sons Ltd. Chichester, New York, Brisbane, Toronto, Singapore, 355–374.
- 1984 Analiza facjalna osadów strefy marginalnej fazy poznańskiej ostatniego zlodowacenia w środkowej Wielkopolsce. *UAM, Seria Geografia*, Nr 29, Poznań, 1–54 (wspólnie z L. Kasprzakiem).
- 1989 Modele depozycyjne stref marginalnych i zanik ostatniego lądolodu w Polsce północno-zachodniej. *Ossolineum, Studia i Materiały Oceanologiczne* 56, *Geologia Morza*, 4:

- 39–50.
- 1991 Lithofacies variation and chronostratigraphy of Late Vistulian and Holocene aeolian phenomena in northwestern Poland. *Ztschr. f. Geomorphologie N.F.*, Suppl.-bd. 90 (Ed. S. Kozarski), 107–122 (wspólnie B. Nowaczykiem).
- 1992 Glaciodynamometamorfoza osadów nieskonsolidowanych w makro- i mezoglacitektonitach Niziny Wielkopolskiej. *Przegl. Geogr.*, t. LXIV, z. 1–2, 95–119 (wspólnie z L. Kasprzakiem).
- 1994 On the origin of the Chodzież End Moraine. In: *Cold Climate Landforms*, D. J. A. Evans (Ed.); J. Willey and Sons, Chichester: 293–312.
- 1995 Deglacjacja północno-zachodniej Polski: warunki środowiska i transformacja geosystemu (~20 – 10 ka BP). *Dokumentacja Geograficzna 1*, Inst. Geogr. i Przestrz. Zagosp. PAN, Wrocław, Wyd. Continuo: 1–82.

Pełny spis publikacji Stefana Kozarskiego został zamieszczony w *Quaestiones Geographicae*, 1–4, 1995, XV–XXVIII.